

Михайло ШАЛАТА (Дрогобич)

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ – ІДЕЙНИЙ НАТХНЕННИК ОЛЕСЯ БАБІЯ

Насамперед – щодо фігурантів теми. Із Маркіяном Шашкевичем ясно: це віддавна й назавжди. Віддавна – від 8-го чи 9-го класу, коли потрапило до мене скромне львівське видання вибраних творів Шашкевича 1954 р. з передмовою В. Дмитрука. Із Олесем Бабієм інакше. Власне, один із його творів я почув ще в дитинстві, раніше від будь-якого Шашкевичевого, але не знав тоді, чий то слова.

Йдеться про пісню “Зродились ми великої години”. Її любив наспівувати юнак-односець Богдан Заставний, що ніби взяв наді мною ідейне наставництво (загинув як український повстанець). Навряд чи доспівав він пісню до кінця, але вислів “велика година”, пам’ятаю, завше змушував мене задумуватися, що це за година.

У радянський час на прізвище Олеся Бабія натрапляв хіба у критичних “обоймах” – у переліку імен... “українських буржуазних націоналістів”.

Слушно писав Роман Завадович у нарисі “Олесь Бабій”, уміщеному в діаспорному журналі “Овид” (Чикаго, 1961, ч. 2): “Вартість українського письменника можна оцінювати не тільки міркою популярності його творів серед рідного народу, але також міркою ненависти, з якою ворог переслідує його й нищить його твори”¹.

Про популярність О. Бабія в передвоєнній Україні – принаймні у Західній Україні – я довідався лише згодом, натомість про ворожу до нього ненависть міг би говорити багато, бо, на відміну від Р. Завадовича, бачив її не з діаспори, а, сказати б, упритул.

Цікавість до творчої особистості О. Бабія у мене росла поступово. У якийсь час дізнався, що слова пісні “Зродились ми великої години” – його, і що це – Гімн Українських Націоналістів.

Зі вступної статті до добірки Бабієвих віршів у журналі “Березіль” за 1992 р. почерпнув відомість, що передрук цієї пісні в журналі “Розбудова нації” 1932 р. (передрук, мабуть, із поетової збірки “Перехрестя” 1930 року, де твір публікувався під назвою “Марш”) супроводжувався повідомленням: “Із надісланих проєктів тексту гімну ОУН прийнято проєкт, поданий одним із наших найвизначніших поетів, що запроторений у ворожу тюрму”². На початку 1930-х років О. Бабій, колишній хорунжий Української Галицької Армії, активний учасник українських національно-визвольних змагань, справді відбував чотирирічне ув’язнення.

¹ Цит. за: *Бабій Олесь*. Зродились ми великої години: Вибрані поезії. Спогади. Матеріали / Упор. Ганущак В. – Дрогобич: Відродження, 1997. – С. 185.

² Див.: *Руснак І., Корчинська Л.* Високий світ поезії Олеся Бабія // *Березіль*. – 1992. – № 9–10. – С. 21.

Польська влада засудила його як одного з організаторів Першого Конгресу ОУН у Відні 1929 року, де він очолював культурно-освітню комісію. Цикл віршів “Пісні з-поза крат” О. Бабій розпочав такими рядками:

*За мрії, сни про волю, за пісні,
Що нарід кликали до бунту, бою,
Судилося покутувать мені,
Пройти крізь пекло, назване тюрмою³.*

Указаний цикл створено в 1932–1936 роках у в’язницях Львова і Дрогобича.

Інформація про причетність О. Бабія до Дрогобича (прикро лише, що причетність у такий – невільницький – спосіб) додала мені інтересу до цього поета, адже Дрогобич – давно, мовлячи Франковими словами, “мій кут”. Що той інтерес виправданий, остаточно переконав мене Б.-І. Антонич, який, оцінюючи творчість письменників-січовиків, назвав О. Бабія “найздібнішим поетом цього покоління”⁴.

Задля справедливості відзначу: ближче знайомство з поезією О. Бабія засвідчило, що в 1920–1930-х роках він був цікавіший, вимогливіший у художніх пошуках, ніж у пізніший, повоєнний період. Зокрема немало поспішного, не на повен талант зображеного, в тематично важливій його поемі “Повстанці” (1956).

А ближче моє знайомство з творчістю О. Бабія почалося вже після його смерті (О. Бабій народився 17 березня 1897 р. в селі Середнє, тепер Калуського району Івано-Франківської області, помер 2 березня 1975 р. в американському місті Чикаго, де і похований).

Уперше не поодиночко, а в поважній добірці, читав твори О. Бабія-поета у 1977 р. в антології “Галицька та буковинська поезія ХХ віку”, виданій харківсько-київською “Книгоспілкою” 1930 року. Пізніше, вже в незалежницький час, знайомився з його письменницьким доробком в антологіях “Координати” [упорядники Б. Бойчук та Б. Рубчак. – (Мюнхен), 1969, т. 1], “Стрілецька Голгофа” (упорядник Т. Салига. – Львів, 1992), але найповніше – у другому за всі часи виданні його вибраних творів, що – в упорядкуванні В. Ганущака – під назвою “Зродились ми великої години” з’явилося в дрогобицькому видавництві “Відродження” 1997 р. – до 100-річчя від дня народження поета (перше такого типу видання – “Вибрані твори” О. Бабія – побачило світ у Чикаго 1969 року).

Як зазначалося, за радянської влади над творчістю О. Бабія в Україні висіло суворе табу. Й не дивина, бо все життя був самовідданим борцем за незалежну Україну. 17-річним зголосився у Січові Стрільці, та австрійське командування вислало його на протиіталійський фронт. Після розпаду цісарської Австрії, вже як старшина УГА, бере участь у визвольному поході на Київ. Відтак у складі армії УНР визволяє Західну Україну. Потрапивши згодом до польського табору інтернованих у Каліші, тікає звідти до Львова. Спільно з письменниками-січовиками В. Бобинським, Р. Купчинським, Ю. Шкрумеляком та художником П. Ковжуном організовує тут журнал мистців-символістів “Митуса” (у 1922 р. вийшло 4 числа). Переслідуваний польською владою, 1924 р. переїжджає до Праги. Редагує там

³ *Бабій Олександр*. Зродились ми великої години... – Дрогобич, 1997. – С. 73.

⁴ *Антонич Б.-І.* Поезія по цей бік барикади / Переклад з польської М. Ільницького // Дзвін. – 1990. – № 5. – С. 114.

український часопис “Національна думка” (1924–1927)⁵. У Празі здобуває вищу освіту (Український педагогічний інститут імені М. Драгоманова), отримує ступінь доктора літературознавства.

Після Першого Конгресу ОУН у Відні 1929 р. О. Бабій повернувся до Львова, та невдовзі, як уже говорилося, потрапляє під арешт. По виході із в’язниці, в 1936–1939 рр., плідно працює як журналіст, друкуючись переважно в часописах “Українські вісті” та “Батьківщина” (обидва видання – т. зв. Фронту Національної Єдності “Батьківщина” у Львові). З приходом на західноукраїнські землі “червоних визволителів” подався до Холма, заробляв на проживання працею гімназійного вчителя, а також інспектора шкіл Підляшшя. У війну перебував то у Львові, то в рідному селі. Літом 1944 р. виїхав з України і вже, на жаль, не судилося йому вернутися. До 1949 р. перебивався в таборах для переміщених осіб у Карлсфельді та Мюнхені, відтак виїхав до США, в місто Чикаго.

Недавно потрапив мені до рук чиказький журнал “Екран” за 1976 рік. Там, у здвоєному 87–88-му числі, заінтригувало мене “Повідомлення про ліквідацію спадщини бл. п. Олесь Бабія”, яке досі лишалося непомічене. Спершу подумав, що йдеться про творчу спадщину, – це для мене було б цікавіше, хоч, правда, налякало слово “ліквідація”. Але ж то – про спадщину фінансову.

“Повідомлення...” починається словами: “Д-р Олесь Бабій від початку прибуття до Америки працював фізично у фірмі Сеаре як некваліфікований робітник. З виходом на пенсію у 1962 р. одержав він премію – кілька тисяч долярів убезпечення від асекураційного товариства”⁶.

Далі наводжу окремі уривки про сумну еміграційну долю поета:

“Бувши самітним, жив Олесь Бабій дуже ошадно... У 1970 році... важко занедужав... Сума ошадностевого конта О. Бабія в банку була ним особисто розділена так: 1. На друк своїх творів. 2. На лікування хронічної недуги. 3. На домашню послугу. 4. На посилення пакунків родині в краю та інш[е]... Пенсія О. Бабія – 215 дол., – ледве вистачало на місячне його прожиття...”⁷.

На день смерті Олесь Бабія на його депозитному рахунку в банку виявилось 30 787 долярів. Як свідчить автор “Повідомлення...”, полковник В. Зарицький, – опікун О. Бабія в останні роки життя поета, його давній побратим зброї, голова Станиці Київських Січових Стрільців у Канаді, – цю фінансову спадщину “ліквідовано” так, що на головне – на видання поетових творів – не припало нічого. Найбільше – близько 10 тисяч долярів – пішло на пакунки й на авто для численної родини О. Бабія, понад 5 тисяч – на похорон поета і на надмогильний пам’ятник, 2 250 – на церкву Володимира й Ольги в Чикаго, 2 000 – на Українську Вільну Академію Наук у Канаді і США, по тисячі – на Музей імені генерала М. Садовського та на Літературний фонд у Чикаго, по півтисячі – на Наукове Товариство Шевченка в Нью-Йорку та на “Енциклопедію Українознавства”, інші гроші суми пішли на різні послуги та на дрібніші пожертви.

⁵ Див. про це: *Габор В.* Бабій Олесь // Українська журналістика в іменах. – Вип. 2. – Львів, 1995. – С. 13–15.

⁶ *Зарицький В.* Повідомлення про ліквідацію спадщини бл. п. Олесь Бабія // Екран (Чикаго). – 1976. – Ч. 87–88. – С. 17.

⁷ Там само.

Характерно, що на надгробку О. Бабія – на гранітній стелі зі стрілецьким хрестом, у серцевині якого – тризуб, та з овальною фотографією поета – короткий напис: “Др. Олесь Бабій, хорунжий УГА і СС”. Про письменницьку іпостась покійного не згадано.

Назвати це непродуманістю – не зважиться язик. Навпаки, це добре продумано: Олесь Бабій був насамперед “невгнутим лицарем” української свободи, який навіть у найтяжчі для України моменти не тратив віри в незалежницький її тріумф, підтримував українців на душі, закликаючи їх до дії, до боротьби за щастя вільно жити на своїй землі. І в цьому його нагадування, що “плач не дав свободи ще нікому”, так перегукується з настановою чеського і словацького любомудра Яна Коллара “Не з сумних очей, а з рук пильних надія квітне”, який узяв свого часу М. Шашкевич за епіграф до першої в Галичині книжки українською народною мовою “Русалка Дністровая” (1837)!

Є наука любови, коли можна полюбити й ворога, якщо ворог особистий і має, хай навіть хибні, але благородні наміри. І є наука ненависти, коли ворог – супроти твоєї нації й методично, свідомо робить усе для її загибелі. Перша збірка О. Бабія вийшла під назвою “Ненависть і любов” (1921). Між іншим, перша збірка Д. Павличка має назву “Любов і ненависть” (1953) – типологічний збіг.

Далі О. Бабій успішно трудився на поетичній ниві і як лірик (збірки “Поезії”, “За щастя оманю”, “Перехрестя”, “Пожнив’я”), і як епік (книги поем “Гуцульський курінь”, “Остання офіра цісареві”, “Жнива”, “Повстанці”, “Світ і людина”). Видав також дві книжки для дітей (“Віршована азбука” – під псевдонімом “Олесь Чмелик” – та “Богданчик-пустунчик”).

Як оживає в поезіях О. Бабія українська героїка, слава, як дихає українська вольниця, видно уже з найперших (у буквальному розумінні слова) трьох його публікацій – із віршів “Привіт Січовим Стрільцям”, “Герой” (“Воскресла Україна! Час волі настав...”) і “На Київ”. Ці публікації з’явилися 1919 р. в 43 і 45 числах київського часопису “Стрільська думка”. Наведу й кілька типових заголовків пізніших творів поета: “Над труною Ярослава Осмомисла”, “Тарас Шевченко”, “Іванові Франкові”, “На Маківці”, “Під Крутами”, “Базар”, “Тимн волі”, “Пісня про Тараса Шухевича-Чупринку”, “Емігранти”...

Якщо поезія О. Бабія певною мірою представлена у двох дотеперішніх виданнях його вибраних творів, то прозовий його спадщині щодо цього не пощастило. А книжками прози він дебютував раніше, ніж поетичною: в 1921 р. видав збірку нарисів із часу війни “Шукаю людини”, а наступного року – збірку новел “Гнів”. У 1930-х роках О. Бабій-прозаїк подарував читачам повісті “Перші стежі” (у статті про О. Бабія в першому томі “Української літературної енциклопедії”, 1988 р. – помилково: “Перші стежки”), “Останні”, “Дві сестри. (Повість із записок старшини УГА)”, а також публіцистичний нарис “Золоті Ворота. (Історія Січових Стрільців)”.

Спробував свої сили О. Бабій і в драматургії. Написав драму на три дії “Родинна тайна”, переклав п’єсу Л. Андрєєва “Дні нашого життя”.

Щодо перекладацького доробку О. Бабія, то цей доробок і досі – поза дослідницькою увагою. Крім названої п’єси, письменник переклав окремі твори чи уривки творів П. Меріме, А. Франса, Г. де Мопассана, Ф. Моріака, Д. Ж. Голсуорсі, Г. фон Гофмансталя, І. Еренбурга, С. Єсеніна.

На жаль, майже зовсім не відомий нині О. Бабій як літературознавець, а він же, як відзначалося, – доктор літературознавства! Дослідник І. Боднарук у діаспорному журналі “Київ” 1962 р. повідомляв: “Чимало написав він критично-літературних статей і розвідок про українських і чужих письменників. Найважливіші з них: “Русалка Дністрово”, [про такі особистості, як] О. Ю. Федькович, Уляна Кравченко, О. Ольжич, Олена Теліга (про неї написав теж поему “Пісня про Олену Телігу”), М. Федюшка-Євшан, Ніцше (в “Літературно-Науковому Віснику”), Персі Біші Шеллі, Шекспір, Гемінгвей (“Овид”, 1961)”⁸. Інші автори, які писали про О. Бабію, по суті повторювали ці імена, але в меншій кількості, додаючи, правда, інколи якесь нове, – як, приміром, у першому томі “Української літературної енциклопедії”: “...Б[абієві] належать... також дослідження про М. Шашкевича, О. Ю. Федьковича, М. Федюшку (монографія “Микола Федюшка-Євшан”, 1930), Б.-І. Антонича, В. Шекспіра”⁹.

Тимчасом є в Олеся Бабія ще друковані статті про “Слово о полку Ігоревім”, про І. Котляревського, Т. Шевченка, Марка Вовчка, І. Карпенка-Карого, І. Франка, О. Кобилянську, Т. Бордуляка, В. Стефаніка, Марка Черемшину, Юліана Опільського, М. Бажана, про Данте, Т. Мура, П. Гвездослава, М. Метерлінка, Р. Роллана, Д. Лондона, М. Пруста, В. Короленка, Максима Горького, М. Островського та інших.

У різних виданнях публікувалися Бабієві рецензії на книги П. Тичини і Є. Маланюка, Ю. Яновського і Г. Чупринки, Катрі Гриневичевої і Д. Донцова, В. Гренджі-Донського і В. Мельника-Магієва, В. Бобинського і Ю. Липи, рецензії на переклади повісті М. Гоголя “Тарас Бульба” і драматичної поеми Г. Ібсена “Пер Гюнт”...

Хто й коли це все позбирає докупи, належно оцінить і впише в історію української літератури?

А є ж десь архів письменника – його недруковані речі, епістолярія тощо! Усе це вкрай потрібне для об’єктивного розуміння українського літературного процесу.

Але пора від О. Бабія перейти до М. Шашкевича, точніше, до питання про вплив провідника “Руської Трійці” на творця гімну “Зродились ми великої години”.

У свій український, доєміграційний період О. Бабій був свідком великого духовного піднесення народу, викликаного двома шашкевичівськими ювілеями – 100-літтям від дня народження М. Шашкевича і 100-літтям від виходу “Русалки Дністрової”.

Перший із цих ювілеїв, у 1911 р., він сприймав 14-річним – якраз вік, коли враження особливо гострі й надовго запам’ятовуються. А тоді ж по всій Галичині організовувалися ювілейні комітети, проводилися “Маркіянові свята”, урочисті вечори, встановлювалися пам’ятні таблиці, зокрема на церквах, широко рекламувалося спорудження символічного пам’ятника – велетенського залізного хреста – на Білій горі біля рідного Шашкевичевого села Підлисса, друкувалися тематичні статті, брошури, численні відозви, інформації, виголошувалися промови на вічах, священицькі проповіді. Українська національна свідомість у результаті таких пошанувань зросла, як ніколи до цього.

Рідна О. Бабієві Калущина належала до найактивніших у відзначенні Шашкевичевого сторіччя. Власне, тут здавен панував дух високого патріотизму.

⁸ Боднарук І. Олесь Бабій, поет туги за державою // Київ (Філядельфія). – 1962. – Ч. 1. – С. 25.

⁹ Жулинський М. Бабій Олесь // Українська літературна енциклопедія. – Київ: Гол. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988. – Т. 1. – С. 105.

Коли в 1893 р. у львівському Народному Домі святкували урочистість перевезення з Новосілок до Львова праху Маркіяна Шашкевича, із Войнилова – містечка на Калушині, в якому народився Микола Федюшка (Євшан), і в якому здобував початкову освіту Олесь Бабій, – на адресу комітету перепоховання надійшла телеграма: “Поминаючи у себе дома “незлим тихим словом” першого галицько-народного поета і віщуна лучшої долі нашого народу, шлемо Вам, дорогі браття, щирий привіт. Честь і слава Вам, панове, що постановили перевезти тлінні мощі дорогого покійника до столиці Галицької Русі. Духом з Вами. – Читальники з Войнилова”¹⁰.

У Шашкевичеве століття Олесь Бабій, безперечно, багато начитався і самого Шашкевича, і матеріалів про нього. Сам брав діяльну участь у шкільних урочистостях. Палким Шашкевичевим патріотизмом пройнявся на все життя.

Зрештою, живучи у Львові, Олесь Бабій постійно наснажувався духом “незабвенного Маркіяна” (М. Устиянович). Цей дух, незважаючи на заслони-заборони, струменів чи не з кожного міського закутка. Львів Олесь Бабій слушно сприймав передусім, як місто короля Данила, козацьких звитяжців, Маркіяна Шашкевича та Івана Франка. У поезії “Львів наш” він достойно, з почуттям національної відповідальності заявив:

*...Говорить правда руської землиці,
Що то король Данило для синів
Львів збудував, щоб Лев у тій столиці
Обороняв свій край і русинів.*

*Тому пора сусідові сказати
Без лютости, ненависти, злоби:
“Львів наш, хоч в ньому шляхтичі, магнати
Стоптали руських королів гроби!”*

*Львів наш, бо з нього в ліс під Завихостом
Роман булатний меч і щит поніс,
Та й коло Львова йшли за Полтву мостом
З шаблями в бій Богун і Кривоніс.*

*Та ж то у Львові Марк’янове слово
Заграло звуком єрихонських труб:
“О, руська віро, рідна руська мово,
Рости міцна, як у Підлиссі дуб!”*

*Сильніша правда від брехні, облуди;
Хоч ми пили терпіння й горе з чаи,
То Львів був наш століттями, і буде
На віки вічні український, наш!¹¹*

¹⁰ “Русалка Дністрова”: Документи і матеріали. – Київ: Наук. думка, 1989. – С. 333.

¹¹ *Бабій Олесь*. Зродились ми великої години... – Дрогобич, 1997. – С. 144–145.

Так само, до речі, (бо ж історія – єдина!) пізніше із першого погляду сприйняв Львів поет-наддніпрянець Василь Симоненко:

*Я побачив у Львові Шашкевича очі,
Кривоносові плечі, Франкове чоло¹².*

Чи були в О. Бабія конкретні поетичні присвяти М. Шашкевичеві, важко сказати, бо відсутня ґрунтовна бібліографія розсіяного Бабієм по різних виданнях, та й архів його, як зазначалося, невідомий.

Натомість у кількох статтях, згадуючи О. Бабія-літературознавця, автори, ніби змовившись, а насправді наслідуючи один одного, починали – як уже цитовані І. Боднарук у журналі “Київ” чи М. Жулинський в “УЛЕ” – пасажі про об’єкти його літературознавчих зацікавлень із “Русалки Дністрової” чи М. Шашкевича. Називали ці Бабієві літературознавчі присвяти то “розвідками”, то “дослідженнями”, але ніхто не вказав, де вони, під якими заголовками.

Аж із недавно з’явленого першого тому “бібліографії-антології” покійного Ю. П’ядика “Українська поезія кінця ХІХ – середини ХХ ст.” (Київ, 2010) з’ясувалося (принаймні для мене): М. Шашкевичеві напередодні і в час 100-річчя “Русалки Дністрової” О. Бабій присвятив три публікації у львівських “Українських вістях” – “Перед святом на Білій горі в Підлиссю” (підзаголовок: “Чому ми любимо Шашкевича?” – 1936. – Ч. 188), “Величаве Маркіянове свято на Білій горі” (підзаголовок: “Обіцюєм бути вірні нації і церкві”. – 1936. – Ч. 189) та “Основник “Руської Трійці” (1937. – Ч. 85). Перші два матеріали підписані скорочено: “Ол. Б.”, третій – виразно: “Ол. Бабій”. Не “дослідження” це й не “розвідки”: перший і третій матеріали – публіцистичні статті, другий – журналістський репортаж із Шашкевичівського свята.

Бібліографія у книзі Ю. П’ядика – і та, що стосується О. Бабія, і взагалі, – неповна, з багатьма неточностями. Так, стаття “Основник “Руської Трійці” там помилково фігурує під назвою “В 100-ліття “Русалки Дністрової”, коли це – об’єднувальна назва, чи, як кажуть журналісти, “шапка”, для всіх матеріалів у газеті на відзначення ювілею. І все ж праця Ю. П’ядика многотрудна, подвижницька, й дуже потрібна – вона часто стимулює до дальших студій, – от тільки, коли дочекаємося останнього тому (у першому – лиш персоналії на А – В)?

“Вивудивши” з “бібліографії-антології” Ю. П’ядика відомість про присвячені М. Шашкевичу публікації О. Бабія, невдовзі їх отримую завдяки професорові Богданові Якимовичу, який (щира йому дяка) ласкаво погодився виготовити мені фотокопії. Цікаво ж: про Шашкевича пише не пересічний автор, а творець гимну “Зродились ми великої години”!

Хто для Олесея Бабія Маркіян Шашкевич?

Якщо коротко – “перший апостол відродження Галицької землі”, “великий Маркіян”, “безсмертний Маркіян” (стаття “Основник “Руської Трійці”).

Якщо з мотивацією, то найлогічніше шукати відповіді в першій із характеризованих статей О. Бабія, – у тій, що з красномовним підзаголовком “Чому любимо

¹² Цит. за: Вінок Маркіянові Шашкевичу: Поезії, статті, виступи, хроніка / Упор. Лубківський Р., Шалата М. – Київ: Рад. письменник, 1987. – С. 143. (У поетичних збірках В. Симоненка вірш “Бубнявють бруньки, проростають словами...”, з якого цитуються рядки, друкувався з цезурним “виправленням”: “...Міцкевича очі” замість “Шашкевича очі”).

Шашкевича?”. Головним критерієм у Бабієвих оцінках особистості було те, як та особистість прислужилася нації. Так і щодо Шашкевича. “Шашкевич, – пише О. Бабій, – дорогий нам передусім тому, що він перший був у нас співцем “весни народів”, що він перший промовив до напівпольщеного народу його погордженою всіма й забутою мовою та нагадав українцям, що вони – окрема нація, яка повинна жити, боротись і прямувати до кращої будуччини не шляхом вислужування чужинцям, а шляхом розвитку своїх сил і своєї культури”. Не даючи цій думці охолонути, упасти в забуття, О. Бабій у наступному абзаці розвиває її, мимоволі вкладаючи у неї і свій нелегкий досвід неухильного прямування Шашкевичевою дорогою: “Шашкевич буде нам завжди дорогий і рідний тому, що серед зневірених умів вірити в націю та її будуччину, серед утомлених і знесилених умів не падати духом, серед відступників, фарисеїв та ренегатів умів зберегти вірність нації і характер чистий, як сльоза, серед переслідувань і ударів з рук братів умів любити батьківщину, якої, здавалось, нема на землі, тільки в кількох серцях, у мрії нечисленних ідеалістів і романтиків”.

Був, отже, Маркіян Шашкевич для Олеся Бабія учителем служіння народові, нації, натхненником духа, що не давав зневірюватися навіть у найтяжчих умовах. Ще замолоду О. Бабій на скрижалях своєї пам’яті записав, як клятву, слова із Шашкевичевих “Псалмів Русланових”: “...вирвеш ми очі і душу ми вирвеш, а не возьмеш милости і віри не возьмеш, а не видреш любови і віри не видреш, бо руске ми серце [та й] і віра руска”¹³. Люди, твердить О. Бабій, так численно ідуть до Шашкевича, аби і в найкритичніші для нації моменти “учитись від нього без надії таки сподіватись... і в днях загального упадку віри вірити в велику будуччину Українського Народу” (рідний народ, як бачимо, не мислиться О. Бабієві інакше, як з великої літери). Цим твердженням і закінчується стаття “Перед святом на Білій горі в Підлиссю. (Чому любимо Шашкевича?)”.

Олесь Бабій рішуче заперечує думку, що “діло Шашкевича було випадком, а не свідомим чином” (“Основник “Руської Трійці”). Без свідомого цілеспрямування, слушно вважає він, творів такої високої національної відповідальності, як “Слово до читателей русского языка” (“Дайте руки, юні друзи...”), “Болеслав Кривоустий під Галичем, 1139”, “Псалми Русланові”, “Побратимові...”, “Руска мати нас родила...”, не написати.

О. Бабієві імпував волелюбний дух Шашкевичевої творчості, і він настільки пройнявся тим духом, що навіть міг угадувати хід думок Шашкевича. Він, приміром, не читав у Шашкевича фрагмента, де висловлена особлива туга за козацькою героїкою: “Славні руські могилоньки ще лицарів хоронят. Колись борби козацькі – нині тишина. І гриміло, і дудніло... Лучша борба нещаслива, як нинішня тихота; в борні була надія, а нині знила...”. Не читав, бо той фрагмент став відомий лише згодом¹⁴. Але як збагнув О. Бабій, як передбачив можливість такої патріотичної відвертості у Шашкевича, коли в статті “Основник “Руської Трійці” писав, що “Болеслав Кривоустий під Галичем, 1139” – “вірш, повний національного українського патріотизму, зроджений з туги за великим, героїчним чином українського народу”! А в першій статті про Шашкевича – “Перед святом на Білій горі в Підлиссю” – О. Бабій наголошував, що уже доба “весни народів”

¹³ Писання Маркіяна Шашкевича: Видав Михайло Возняк. – Львів, 1912. – С. 70.

¹⁴ *Шашкевич Маркіян*. Твори / Упор. Шалата М. – Київ: Дніпро, 1973. – С. 119.

поневолею народам Європи нагадувала: “раб може бути вільний, як лиш вміє боротись і прагнути волі”.

Очевидно, через журналістський поспіх назву Шашкевичевого вірша О. Бабій один раз ужив неправильно: “Болеслав Хоробрий під Галичем”. Хоробрим справді величали цього польського короля, то ж це у статті – так звана “машинальна помилка”. Двічі цитуючи – в статтях “Перед святом на Білій горі в Підліссю” та “Основник “Руської Трійці” – вірш (точніше, збережений уривок вірша) “Руска мати нас родила...”, О. Бабій за першим разом, понадіявшись на пам’ять, теж допустив деяку довільність.

Попри те слід відмітити неабияку начитаність Олеся Бабія Шашкевичеви ми творами, його широку літературну ерудицію. Із його статей про Шашкевича то тут, то там постають – живцем чи в інтерпретації – не тільки думки, фрази чи образи з писань цього класика, але й доречні “попутні” вислови інших авторитетних письменників.

Характерний приклад – один із перших абзаців статті “Перед святом на Білій горі в Підліссю”: “Нема де правди діти – Галичина любить Шашкевича, цінить його заслуги на світанку нашого відродження так, як любимо дорогий спомин з перших літ ранньої молодости, так, як любимо свої юні дні, дні весни, і не забуваємо їх, бо путь життя, темну путь, прояснюють вони”. Жодна фраза тут не взята у лапки, одначе пильний читач ухопиться за чоло: десь подібне уже читав! Де? Без особливої надуми згадає: Франко! Так, це з Франкових “Веснянок”:

*Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни, –
Путь життя, темну путь
Проясняють вони¹⁵.*

Уже цитувалося закінчення цієї ж Бабієвої статті, в якому, говорячи про Шашкевичеву науку не втрачати віри і в найтяжчій хвилі, Бабій – так само без лапок та без посилання – навів “попутний” вислів Лесі Українки “без надії таки сподіватись”.

Ні, це не нехтування правилами – це розкуте ширяння в літературному часі і просторі, з розрахунком якраз на ерудованого читача, для якого все само собою розуміється, та й, врешті, видно, що автор статей – поет, а поети мимоволі вносять у непоетичні жанри свою стихію.

Поети часто засвічуються один від одного, але це не раз тяжко, а то й неможливо пізнати. У вже теж цитованих рядках О. Бабія про характер М. Шашкевича – “чистий, як сльоза” – відлунує порівняння з Шашкевичевого “Передслів’я” до “Русалки Дністрової”: “...язик і хороша душа руска була серед Слов’янщини, як чиста слеза дівоча в долони серафима”. От і вгадай: чи в статті О. Бабія – справді ремінісценція із “Русалки...” (прецінь стаття про Шашкевича!), чи то з широко вживаного у народі? Хочеться вірити, що таки із “Русалки...”, бо там реченню з “чистою слезою дівочою” передує така Шашкевичева констатація: “Мали і ми наших півців і наших учителів, але найшли тучі і бурі – тамті зазімали, а народови і словесности надовго ся здрімало”. Подібний стиль і в реченні, що передує характеристиці “чистий, як сльоза” у статті О. Бабія: “Після Шашкевича

¹⁵ Франко Іван. Зібрання творів: У 50-ти томах. – Т. 1. – Київ: Наук. думка, 1976. – С. 29.

були у нас поети й співці, яких струни ліри дзвеніли міцніше й голосніше... Але Шашкевич буде нам завжди дорогий і рідний..." – далі пояснено, чому, й це пояснення вже наводилось вище.

Можна ручатися, що, готуючи в 1930-х рр. для "Українських вістей" матеріали до 100-річчя "Русалки Дністрової", самої "Русалки..." Олесь Бабій не мав під руками, – послуговувався хіба творами М. Шашкевича у виданнях чи то Ю. Романчука із серії "Руска письменність" 1906 або 1913 р., чи в капітальному виданні М. Возняка 1912 р., і, звичайно, покладався на пам'ять. Та й де було О. Бабієві дістати "Русалку...", коли вона відразу після виходу стала "білою вороною"? Цієї книжки не мав навіть один із її творців, Іван Вагилевич, а близький приятель Шашкевича Микола Устиянович – і в очі не бачив. Навряд чи бачив оригінал "Русалки..." й Олесь Бабій, але напевно читав її в єдиному на ті часи тернопільському перевиданні Й. Застирця 1910 р., яке – через невеликий наклад (1000 примірників), та й через хуртовини Першої світової війни, – у 1930-х рр. теж було раритетом.

Отже, початок статті О. Бабія "Основник "Руської Трійці" – "Перед нами "Русалка Дністрова" – це чиста віртуальність. Тому-то після цього початку йде така "приблизна" характеристика "Русалки...":

"Це скромна, невеличка книжечка. Скромна, мов квітка дрібная, веснівка..."

Скромний і зміст "Русалки Дністрової": кілька молодечих віршів Шашкевича, Вагилевича й Головацького...

Далі в "Русалці Дністровій" читаємо переклади сербських і старочеських пісень... статті про українську народну словесність, про старину.

Скромна книжечка, яка має приблизно сто сторінок, вийшла аж у Будапешті, бо у Львові цензура була б не дозволила їй побачити світла денного..."

Кожен більш-менш усвідомлений відразу здивується: чому Олесь Бабій забув про українські пісні, адже саме ними – розділом "Пісні народні", – а не творами "Трійці", починається "Русалка...", і відведено пісням у книжці чимало місця? Та й сам О. Бабій далі у статті заявляє: "Нема сумніву, що творчість Шашкевича – відгомін народних пісень, які він чув у селі Підлиссю..."

А "забув" О. Бабій про українські народні пісні в "Русалці Дністровій" тому, що мав перед собою лиш книгу творів Шашкевича, а в ній, зрозуміло, навіть Шашкевичеві пісенні записи не друкувалися, – вони, звичайно, могли б нагадати Бабієві про пісенне багатство "Русалки..."

Та й питає читач: якщо "Русалка..." – перед автором статті ("Перед нами "Русалка Дністрова"), то чи штука було назвати її точний обсяг? Не "приблизно сто сторінок" у "Русалці Дністровій", а 156 (XX + 136), остання сторінка – чиста.

До твердження, що "Русалка..." вийшла "у Будапешті", можна й не мати претензії, хоча на титульній сторінці книжки вказано: "У Будимі" (до 1872 року Буда і Пешт існували окремо).

Стаття "Основник "Руської Трійці", як тільки Олесь Бабій виходить поза тему Шашкевичевої творчості і вдається в історико-біографічні деталі, хибує й іншими неточностями. Зокрема, незрозуміло пояснено історію розповсюдження "Русалки...": "Русалка Дністрова" вийшла в 1000 примірниках, але коли тільки появилася у Львові сто примірників, ректор [духовної семінарії] о. Левицький... наложив на них руку... Книжку сконфіскували, і в Галичині розійшлося тільки

100 примірників, а інші примірники були звільнені з конфіскації аж 1849 р., бо львівський суд затвердив конфіскацію”.

У час, коли писалася стаття “Основник “Руської Трійці”, домінувала думка, що з нібито тисячного накладу “Русалки Дністрової” 900 примірників надійшло з Буди до Львова, й тут вони були “арештовані”, і лише 100 примірників, які потрапили з видавництва поза Львів, уціліли і “пішли в люди”. З вини чи то О. Бабія, чи редакції “Українських Вістей”, цю думку передано в статті плутано. А втім, питання про наклад першої в Галичині книжки українською народною мовою, як і про кількість примірників, котрим пощастило уникнути “арешту”, і досі до кінця не з’ясоване.

Не переконливе припущення О. Бабія, що Шашкевич, Вагилевич і Головацький у “Русалці Дністровій” змінили свої імена (відповідно на: Руслан, Далибор, Ярослав), “щоб відвернути увагу цензорів, змити їх, якщо “мороз потисне”. То вже – якби була у “Трійці” така мета, – міняли б прізвища, не імена, та й то було б наївно думати, що їх би “не вирахували”. Просто хотіла “Трійця” підкреслити свою солідарність зі всією Слов’янщиною – в добу романтизму особливої насущності набирала проблема міжнаціональних зв’язків, – характерні, з княжих часів, слов’янські імена мали символізувати відродження давньої слави слов’ян.

Узагалі стаття “Основник “Руської Трійці” вимагає певних уточнень, коментувань. Здається, засуворо потрактував О. Бабій особу отця-ректора Венедикта Левицького, і вже без сумніву перебільшив позитивну роль історика Дениса Зубрицького в долі Шашкевича. У повідомленні, що після виходу “Русалки Дністрової”, в 1837 р., о. В. Левицький “скликав раду професорів семінарії”, названий професор Гарасевич. Варто було вказати й ім’я цього професора, щоби читач не розгублювався. Завдяки першій друкованій поезії М. Устияновича “Слеза на гробі Михайла, барона Гарасевича” галичани (принаймні інтелігенція) знали найперше цього носія названого прізвища, але ж отець-барон помер у 1836 р.! Тимчасом у статті мається на увазі зовсім у Бабієві часи незнаний Савватій Гарасевич.

Щодо інформації в статті, що “Устиянович, який перебував у Мізуні, в Долинщині, писав листи до Шашкевича по-польськи”, то це помилка, яка, з легкої руки М. Возняка, починаючи від 1912 р., кочувала по багатьох виданнях, і тільки в середині 1980-х рр. була спростована. Виявилось, що з Мізуні писав Шашкевичеві не Микола Устиянович, а рідний брат – Микола Шашкевич¹⁶. Вини О. Бабія, отже, в цій помилці немає.

З інших неточностей у статті “Основник “Руської Трійці” слід назвати прибільшення віку М. Шашкевича (прожив не тридцять три роки, а тридцять один із половиною) та применшення віку Я. Головацького (помер не 1887, а 1888 року).

Від прорахунків, звісно, ніхто не застрахований. А ситуації з О. Бабієм у 100-ліття “Русалки Дністрової” це стосується й поготів. Сорокалітній, вийшовши із в’язниці, в умовах розгулу польського шовінізму і ширення комуністичної зарази, він за всяку ціну вирішив підвищити опірність українського організму цим бідам, а тут трапилася нагода зробити це шляхом піднесення всенародного культу Маркіяна Шашкевича – гріх було б пропустити таку нагоду. Дослідником Шашкевича Олесь Бабій не був – це хтось потім апріорі його так нарік. Зате з юних літ,

¹⁶ Див.: Горак Р., Гнатів Я. Запросини на женту // Жовтень.–1984. – № 5. – С. 134–136.

як говорилося, був наснажений Шашкевичевим патріотичним духом, то ж узався за популяризацію того духу, – щоби на новому історичному етапі він максимально попрацював на українську національну ідею.

Олесь Бабій, вічний поет-борець, умів боротися за свободу і зброєю, і словом. Він прекрасно розумів, що духовне відродження нації неминуче веде до її політичного відродження. Цю думку він виразно акцентує наприкінці статті “Основник “Руської Трійці”, коли знову, як до святилища животворного Маркіянового духу, повертає увагу до Білої гори в Підлиссі з її велетенським залізним хрестом:

“З дивного веління долі на Білій Горі під час війни загинуло в бою кількох вояків-українців, і ці вояки спочили вічним сном під крилом Маркіянового хреста... Наче б доля хотіла об’єднати два символи – символ відродження культури із символом боротьби за політичні права українського народу; наче б доля хотіла звести ці символи, поставити біля себе, щоби ми могли бачити наглядні докази нашого росту, сили і походу до кращого. Бо нарід, який сто літ тому видав в українській мові першу книжку – “Русалку Дністрову” – й соромився своєї мови, а за сто літ розвинувся настільки, прозрів, що мав свою національну армію й має святі могили героїв, той нарід має повне право дивитися сміливо в будучину...”

Саме такий оптимізм було важливо О. Бабієві влити в душі українців-сучасників, коли брався за статтю “Основник “Руської Трійці”, – це підтверджується й ударною кінцівкою статті, де під символічним зверненням до Шашкевича розуміється пряме звернення до народу:

“...Сьогодні ми маємо багату українську літературу, рівну літературам європейських народів, маємо мистців, музиків, і найважливіше – маємо тисячі могил героїв, що впали за волю, маємо традицію державности й рідної армії, і маємо мільйони українців від Тиси по Кавказ, які не тільки не соромляться своєї мови й нації, але є політично освідомлені.

...Хіба маємо причину до песимізму і зневіри в нашу святу справу, безсмертний Маркіяне!?”

З ентузіазмом описує Олесь Бабій здвиг народу на честь Шашкевича у репортажі “Величає Маркіянове свято на Білій горі”. Це свято від 1911 р. щорічне, та йдеться про те, яке відбулося в неділю 16 серпня 1936 р.

“З усіх сторін, усіма стежками й дорогами, посуваються полями вози й ряди піших мандрівників, що спішать на гору поклонитись батькові нашого відродження”, – радісно інформує О. Бабій, знаючи, що Шашкевич – добра школа політичного освідомлення українців.

О. Бабій прибув до Підлисса на автомобілі зі своїми “милими товаришками й товаришами... молодими львів’янами”. Мабуть, був у цій групі й ще хтось із відомих представників інтелігенції – можливо, навіть Б.-І. Антонич, – прізвища не називаються. Займатися українською громадською діяльністю – означало завжди бути “під ковпаком”. Українських патріотів переслідували, часто – як того ж О. Бабія – ув’язнювали. По всій Галичині проводилась насильницька колонізація українського населення, яку нерідко поліція і військо здійснювали шляхом кривавих так званих “пацифікацій”. До того ж, пакостили українській справі провокації комуністів – досить згадати спричинений ними кривавий інцидент на Франківському святі в Нагуєвичах того ж 1936 р.

У таких обставинах треба було вміти говорити, а тим паче писати, переважно евфемізмами. В Олеся Бабія ці евфемізми усе ж дуже прозорі. Та й коли здвиг, у якому, за свідченням репортера, взяло участь майже 10 тисяч народу і понад 30 священників, офіційно був виявом шани Маркіянові Шашкевичу, а неофіційно – акцією протесту проти національної дискримінації, чи треба було читачам розтлумачувати, хто мається на увазі, приміром, під словом “ворог”?

У репортажі названо прізвища лише тих, кого перед режимом було приховувати даремно, – кого не могли не зафіксувати на святі всюдисущі “очі влади”. Названо десяток священників, двох диригентів – хору та оркестру, згадано керівника олеського відділу “Соколів” і голову Товариства імені М. Шашкевича в Золочеві (ним був адвокат Теодор Ваньо) – оце й усі.

Не забув О. Бабій зауважити: “Виступу “Соколів” із вправами не було, – тому, що влада заборонила їх, так, як і заборонила виставити на хресті тризуб”.

Головним промовцем на святі був єпископ-помічник митрополита (Андreja Шептицького) Іван Бучко. Він, судячи з репортажу, теж мусив говорити евфемізмами: “На український нарід приходять знов врем’я люте, врем’я скорби й смутку, з усіх сторін надвигаються хмари, вороги націоналізму й церкви підносять голову, простягають захланні руки...”

Промова єпископа викликала бурхливі народні емоції – над Білою горою залунали клятви: “Присягаєм вірність нації і церкви!”, “Ми ніколи не підем шляхом інтернаціонального комунізму!”

Після Служби Божої біля Шашкевичевого хреста священники на чолі з єпископом Іваном Бучком відправили панахиду над могилами полеглих на Білій горі і похованих майже поряд із цим хрестом борців за волю України. “Це об’єднання свята в честь Шашкевича з панахидою на гробах героїв національної визвольної боротьби, – констатує Олесь Бабій, – мало в собі стільки зворушливої краси й величності, що можна було бачити селянок і селян, які, молячись над гробами стрільців, заливалися сльозами...”

Важливе свідчення! Колись, виявляється, на Білій горі були стрілецькі “могили (гробы)”, а не одна, як нині, могила з березовим хрестом і з написом – що правда, уже без евфемізмів: “Тут спочивають стрільці УГА, які загинули 19 червня 1919 року в боротьбі з польськими наїзниками. Вічна їм пам’ять!”

Взагалі репортаж О. Бабія “Величаве Маркіянове свято на Білій горі” – цікавий документ епохи.

Із цього репортажу та з аналізованих вище публіцистичних статей про Шашкевича бачимо, як Олесь Бабій, натхненний патріотизмом Маркіяна, самовіддано розвивав його ідеї, як жагуче любив Україну і прагнув її незалежності. А хто сказав: “Любови к родині ні вітер не розвіє, ні зима схолодить, ні далечінь переможе”? Маркіян Шашкевич¹⁷.

Повертаючи сьогодні з тривалого забуття Бабієву Шашкевичіану 1930-х років, нагадаю, що пора в Україні належно вивчити й оцінити всю творчу спадщину Олеся Бабія. У ній, безсумнівно, важливого і достойного набереться на багато томів.

¹⁷ *Шашкевич Маркіян*. Твори... – Київ, 1973. – С. 119.

Републікації

Олеся БАБІЙ

ПЕРЕД СВЯТОМ НА БІЛІЙ ГОРІ В ПІДЛИССЮ

Чому любимо Шашкевича?

Цього [1936] року, 16 серпня, як і інших років, на підлиській горі відбудеться свято вшанування пам'яті Маркіяна Шашкевича.

Знову з міст і сіл зійдуться сини й дочки галицької волости, зійдуться з близьких і далеких сторін, щоби під високим хрестом – знам'ям терпіння й воскресення – вклонитись тіням того, хто своїми піснями, як жайворонок під весну, віщував галицькій землі прихід недалекої весни.

Нема сумніву, що культ Шашкевича закріплюється в нас і зростає.

Це явище природне й зрозуміле та глибоко обґрунтоване. Цього культу не створив ніхто штучно, він виріс сам, стихійно, – так, як стихійно виростає все, що насправду глибоко національне, все, що родиться безпосередньо з серця, душі народу, а не з надуманих програм чи плянів.

Нема де правди діти – Галичина любить Шашкевича, цінить його заслуги на світанку нашого відродження так, як любимо дорогий спомин з перших літ ранньої молодости, так, як любимо свої юні дні, дні весни, і не забуваємо їх, бо путь життя, темну путь, прояснюють вони.

Постать молодого священика Шашкевича, слабкого тілом, зломаного передвчасно недугою, а все ж сильного духом і вірою, має для нас багато краси й величі.

І не диво. Бо справді треба було багато сили духа, гарту волі й непохитної віри в свій нарід, [щоби] в ту добу, коли той нарід покинули всі і вся, коли скрізь, навіть у домах священичих, гомоніла польська мова, коли навіть у церквах говорили проповіді польською мовою, коли вся західна вітка українського народу ломилась і схнула від подиху зимних вітрів з усіх сторін, треба було залізного характеру й пророчого натхнення, щоби в ту добу започаткувати українську літературу і кинути нації “хлопа і пана” клич:

*Руська мати нас родила,
Руська мати нас кормила, –
Чом ся ї встидати маєм,
Чом чужую полюбляєм?*¹⁸

Шлях Шашкевича не був устелений рожами: слабке здоров'я, повна осамітненість духовна в оточенні рутенської бюрократії, яка бачила свою

¹⁸ О. Бабій, очевидно, цитував із пам'яті. У Шашкевича (за Я. Головацьким):

*Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила:
Чому ж мова ей немила?
Чом ся нев встидати маєм?
Чом чужую полюбляєм?*

батьківщину лиш в Австрії або Польщі, і яка не мала ніякого ідеалу, крім державної посади, часті злидні й переслідування та удари від “своїх”, – і смерть у самім розцвіті віку, – ось це був життєвий шлях Шашкевича, який про свою долю писав: “Таку долю най-то громи тріснуть!”.

Це була доба, коли по Європі йшла “весна народів”, мандрувала від краю до краю, будила сплячих зі сну, нагадувала поневоленим, що раб може бути вільний, як лиш вміє боротись і прагнути волі.

І ось Шашкевич дорогий нам передусім тому, що він перший був у нас співцем “весни народів”, що він перший промовив до напівпольщеного народу його погордженою всіми й забутою мовою та нагадав українцям, що вони – окрема нація, яка повинна жити, боротись і прямувати до кращої будуччини не шляхом вислужування чужинцям, а шляхом розвитку своїх сил і своєї культури.

Після Шашкевича були у нас поети й співці, яких струни ліри дзвеніли міцніше й голосніше, як струни ліри в слабких руках Шашкевича. Але Шашкевич буде нам завжди дорогий і рідний тому, що серед зневірених умів вірити в націю та її будуччину, серед утомлених і знесилених умів не падати духом, серед відступників, фарисеїв та ренегатів умів зберегти вірність нації і характер чистий, як сльоза, серед переслідувань і ударів з рук братів умів любити батьківщину, якої, здавалось, нема на землі, тільки в кількох серцях, у мрії нечисленних ідеалістів і романтиків.

І тому-то в ту тяжку добу нашого національного життя наш нарід так численно сходиться на підліській горі, щоби вклонитися тіням Шашкевича, й учитись від нього без надії таки сподіватись і, в днях загального упадку віри вірити в велику будуччину Українського Народу.

О. Л. Б.

Українські Вісти. – 1936. – Ч. 188. – С. 2.

ВЕЛИЧАВЕ МАРКІЯНОВЕ СВЯТО НА БІЛІЙ ГОРІ

Обіцюєм бути вірні нації і церкві

Погідний соняшний ранок.

По небі де-не-де блукають сірі хмарки, й наповняють наші серця неспокоєм, що, може, знову впадуть дощі, як минулої неділі, й перешкодять святкові.

Але природа тим разом ласкава для тих, кому культ Шашкевича дорогий, і погода дописує (*sic!*).

Наш автомобіль, в якому їдуть львівські українки й українці, після численних пригод, “спочинків” і “штрайків” наближається до рідних сторін Маркіяна.

Перед нами на Білій горі підіймається високий хрест. Це хрест Маркіяна.

Крутими стежками йдемо під гору. Мої милі товаришки й товариші подорожі, молоді львів'яни, пригадують собі поезії Шашкевича. Одна українка, йдучи під гору, деклямує з патосом, задивлена на хрест Маркіяна:

Підлисецька горо Біла!

Як тебе не бачу,

Так ми тяжко, так ми сумно,

Що мало не плачу.

І ось ми на горі. Перед нами простелилась безконечна низина, на якій то тут, то там дримають села, сади, ціловані промінням сонця. Під самою горою – Підлисса, село, де жив Шашкевич, де ще стоїть той дуб, про який співав поет:

*Там ти скаже дуб старенький
І один, і другий,
Як там жив я ще маленький
Без журби, без туги.*

Стаємо під хрестом, біля могил тих стрільців, які з дивного веління долі 1919 р. віддали своє життя молоде в бою саме на тій горі, й після бою в тіні меча найшли свій спочинок вічний в тіні хреста, який з високої гори, біля могил героїв, наче простягає рамена і благословить нашу батьківщину, одну з найкращих і одну з найнещасливіших країн під сонцем.

З усіх сторін, усіма стежками й дорогами, посуваються полями вози й ряди піших мандрівників, що спішать на гору поклонитись батькові нашого відродження.

І скоро довкруги хреста зібралось майже 10 тисяч народу – інтелігенції і селян – зблизька й здалека, навіть з Волині. Студенти, учні з Підлисса, Олеська, Золочева, Ожидова удержують зразковий порядок.

Починається Служба Божа, яку відправляє Преосвященний єпископ о. Бучко в асисті священників: о. І. Ключ із Олеська, о. Ол. Левицький – декан з Олеська, о. Белкот з Утішкова, о. Біляк із Цішок, о. Шуневич з Білого Каменя, о. Фединшин, о. Пришляк із Підгородець, о. Свистун із Закомар'я та о. В. Цимбровський.

Крім того, в святі взяло участь понад 30 священників.

Під час Богослуження співає хор з Олеська під диригентурою М. Сумика й хор “Просвіти” з Теребежі, й грає оркестра “Сокола” із Золочева під диригентурою Поважука.

Серед непроглядних мас народу видно “соколи” з Золочева, Олеська й з численних сіл. Найкращий відділ “соколів” [у]в одностроях приходить на свято з Олеська під наказами д-ра Яр. Мучія.

Першу проповідь виголосив о. Ключ, який, переплітаючи національні й релігійні мотиви, кидав у серця слухачів слова віри, що людина має тільки два шляхи до вибору: або Христа, або духову смерть і моральний упадок, – і що здоровля, сила й воля нації забезпечуються найкраще при збереженні основ релігії і християнської моралі.

Головну проповідь на тім святі виголосив Преосвященний єпископ о. Бучко. Вказуючи на велике значіння праці й творчости Маркіяна Шашкевича для українського відродження, Преосвященний підкреслив, що віще слово Маркіяна було тією маленькою грудкою, яка котилась із гір і спричинила грізну лавину, події в часі останньої війни, боротьбу за Україну. До часу Маркіяна [– продовжував єпископ –] ми були народом без імени, без роду, ми соромились навіть своєї мови й народности. Після Шашкевича помалу стаємо нацією, яка нині чи завтра мусить дорівняти іншим великим народам.

– На український нарід приходить знов врем'я люте, врем'я скорби й смутку, з усіх сторін надвигаються хмари, вороги націоналізму й церкви підносять голову, простягають захланні руки. Молітесь, браття і сестри, щоби Бог післяв нам нового Маркіяна, який словом пророка попровадив би нарід на шлях єдности, згоди,

творчої праці, й шлях волі та сили. Закликаю вас на пам'ять Маркіяна й пам'ять стрільців, яких могили стоять біля хреста, щоби ви в ту грізну пору зберегли вірність нації і церкви.

“Присягаєм вірність нації і церкві!” – виривається відповідь щира, сердечна, – відповідь із сердець народу, що слухав проповіді єпископа.

Із Білої Гори громом покотились могутні слова народної присяги, слова, як брязкіт зброї:

– Ми ніколи не підем шляхом інтернаціонального комунізму! Ми ніколи не дозволимо, щоби в цій країні, де священник дав початок національного відродження, панували вороги нашої нації і церкви, варвари, які руйнують все, чим живуть і міцніють народи: любов до своєї нації та основи ладу, моралі й законності! Маркіян кликав нас до єдності, згоди, – й ми покинемо роздори, незгоду, і, як браття, працюватимем для спільної Батьківщини!

Після Служби Божої єпископ Бучко в асисті численних священників відправив над могилами героїв, які тут упали в останній офензиві УГА, панахиду.

І поплили жалібні пісні, повні надії і віри: “Коли ви вмирили...”

Покотились звуки оркестри, яка грала жалібний марш похоронний...

Це об'єднання свята в честь Шашкевича з панахидою на гробах героїв національної визвольної боротьби мало в собі стільки зворушливої краси й величності, що можна було бачити селянок і селян, які, молячись над гробами стрільців, заливалися сльозами...

В таких хвиликах можна було відчутти й зрозуміти, що врочистості релігійного характеру є великою силою, що формує душу нації в окрему сильну особовість, у чинник історії.

Друга частина свята мала більше світський характер. Голова Т[оварист]ва ім[ени] М. Шашкевича д-р Ваньо зі Золочева виголосив промову, подаючи життєпис Шашкевича й вичислюючи заслуги Товариства ім[ени] М. Шашкевича.

Відтак були національні танки і т. д. Виступу “Соколів” із вправами не було, – тому, що влада заборонила їх, так, як і заборонила виставити на хресті тризуб.

Свято мало справді величавий характер. Поваги свята не нарушували крамарі-чужинці, бо в порядки свята подбали, щоб на тім святі продавали все лиш українські поважні фірми, – з чого можна було радіти.

За цілий час ніхто не нарушив поваги свята, якщо не вичислювати дрібного й непотрібного інциденту зі звичайним кишеньковим злодієм, якого сільські хлопці зловили в хвилині крадежі грошей та поважно потурбували, чим хвилево викликали замішання серед жінок і дітей. Було б добре, коли б наша сільська молодь, яка поза тим поводитись на святі дуже достойно, зрозуміла, що порядок зі злодієм можна зробити по святі, чи бодай далі від місця врочистості, і можна це зробити в культурніший спосіб. На такім святі треба спокою, поваги й гідности.

О. Л. Б.

ОСНОВНИК “РУСЬКОЇ ТРИЦІ”

Перед нами “Русалка Дністрова”.

Це скромна невеличка книжечка. Скромна, мов квітка – дрібная веснівка, яка розцвітає тоді, коли ще в ярах, долах, проваллях лісів і гір біліють холодні сніги, коли весна остерігає квітку, що, може, іще “вихор свисне, мороз потисне, буря загуде”.

Скромний і зміст “Русалки Дністрової”: кілька молодечих віршів Шашкевича, Вагилевича й Головацького, які навіть не підписалися своїми іменами, змінивши імена, залишаючи тільки свої правдиві прізвиська. Може, ці імена змінені на те, щоб відвернути увагу цензорів, змити їх, якщо “мороз потисне” і веснівка “головоньку склонить, листочки зронить, жаль серцю буде”.

Далі в “Русалці Дністровій” читаємо переклади сербських і старочеських пісень (це дань духові романтизму, яким жила тоді світова література), статті про українську народну словесність, про старину.

Скромна книжечка, яка має приблизно сто сторінок¹⁹, вийшла аж у Будапешті²⁰, бо у Львові цензура була б не дозволила їй побачити світла денного. Зовсім так під весну квітки розцвітають на південних схилах узгір’я, в лісах, де більше сонця.

Маркіян Шашкевич в році 1836 був слухачем четвертого року духовної семінарії у Львові, якої ректор був о. канонік Венедикт Левицький – священик з претензіями на аристократизм, вірнопідданий сторож австрійщини й рівночасно прихильник всього, що польське. Цей ректор був і цензором у Львові, не любив “хлопської” мови українського простолюду.

Шашкевич головно через нього рішився видати “Русалку Дністрову” в Будапешті, а не у Львові, щоби оминати цензуру о. Левицького. Але бідний теолог Шашкевич не мав грошей на видання книжки. Позичив 91 ринський у кривого о. Авдиківського з Кут і 60 ринських в о. Верещинського з Ходорова, який був директором школи в Коломиї, і, використовуючи побут Головацького в Будапешті, рішив видати книжку.

“Русалка Дністрова” вийшла в 1000 примірниках, але коли тільки появилася у Львові сто примірників, ректор о. Левицький таки наложив на них руку. Він скликав раду професорів семінарії – Вітошинського, Гординського, Гарасевича й інших – та заявив, що “Русалка Дністрова” – це дуже небезпечна книжка, шкідлива ідеями і писана по-хлопськи, тому треба її сконфіскувати. Книжку сконфіскували, і в Галичині розійшлось тільки 100 примірників²¹, а інші примірники були звільнені з конфіскації аж 1849 р., бо львівський суд затвердив конфіскацію.

Ректор о. Левицький домагався, щоби Шашкевича викинути із семінарії, але Головацький взяв вину на себе і, рятуючи Шашкевича, заявив, що то він сам видав книжку і дав гроші на неї. Головацький, між іншим, не дав на цю ціль грошей,

¹⁹ У “Русалці Дністровій” 156 сторінок.

²⁰ “Русалка...” видана “у Будимі”, себто в Буді, яка до 1872 року існувала окремо від Пешта.

²¹ За пізнішими даними, конфіскації в 1837 році уникнуло “плюс – мінус” 200 примірників “Русалки Дністрової”.

тільки, як людина, що мала широкі зв'язки, постарався, що його приятель, серб Юрій Петрович, який жив у Будапешті, полагодив справу з друкарнею.

Головацький на празнику в Чепелях хвалився, що “Русалка Дністрова” мала неабиякий успіх, бо її видавці заробили на тім творі аж 18 ринських. Ось такі були народини тієї книжки.

Кромішна тьма

Щоб зрозуміти значіння “Русалки Дністрової”, треба перекинутись думками в ті часи, коли вона появилася, і пізнати рівень українського життя й свідомості українців у Галичині.

Ще за шляхоцької Польщі українська провідна верства була у великій мірі спольщена, а з початком ХІХ століття навіть українське духовенство забуло українську мову. Ще 1722 року автор слов'яноруського словника писав, що заледве сотний священник в Галичині розуміє українську мову й уживає її.

Коли Шашкевич вступав до духовної семінарії, міста в Галичині були до тієї міри спольщені, що у Львові українську мову можна було чути тільки від селян на базарі і селянок-служниць. Навіть проповіді в церквах говорились по-польськи.

Аж частинне обмеження панщини, заснування семінарії св. Варвари у Відні за Марії Терези та заснування духовної семінарії у Львові за Йосифа ІІ були першими чинниками, що спиняли денаціоналізацію маленької частини нашого духовенства.

В р. 1787 за старанням єпископа Білінського у Львівському університеті вводять бодай у деяких факультетах українську мову, й визнають ту мову бодай формально перед законом рівноправною з польською мовою. Але ті виклади в університеті в українській мові скоро скасували, і одиноким джерелом української мови залишається “просвітне товариство”, яке заложив крилошанин Могильницький у Перемишлі, і яке обмежилось до видавання церковних книжок.

Та наближається “весна народів”. Впливи французької революції, романтизм у літературі, відгомони творів Дубровського, Шафарика, Копітара, Караджича, Коллара, Гердера доходять і до Галичини. До Львова заблукають не раз збірники народних пісень Цертелєва, Максимовича; галичанин Іван Могильницький та Денис Зубрицький починають досліджувати українську мову й народну словесність.

З-поза Збруча до Львова доходить гомеричний сміх автора “Енеїди” і долітає тихе щире слово Квітки-Основ'яненка.

Шашкевич у дитинстві виховувався під впливом родичів, які вживали польської мови, і ще як молодий студент теології Маркіян писав до матері листи по-польськи, підписуючись “Марціян”. Що більше – Шашкевич переписувався зі своєю жінкою Юлією по-польськи, і написав до неї два любовні вірші в польській мові, хоч жінка була дочкою українця Крушинського.

В той час Устиянович, який перебував у Мізуні в Долинщині, писав листи до Шашкевича по-польськи²². Сам Шашкевич свої перші проповіді в церкві говорив по-польськи...

Але рівночасно Маркіян у вірші до Юлії Крушинської, писаним по-польськи, зве себе українцем – не поляком, і не русином. В тих літах Шашкевич пише листи

²² Помилкова думка, що з Мізуні до М. Шашкевича писав польською мовою М. Устиянович, уперше з'явилася у виданні М. Возняка “Писання Маркіяна Шашкевича” (1912). У 1980-х роках доведено, що то писав молодший Маркіянів брат, Микола Шашкевич.

до брата Антона по-польськи... а вірші – по-українськи... В нім боролись впливи інтелігентського оточення родини і впливи народної поезії, пісень, впливи Котляревського, Квітки і т. д. Національна стихія перемогла в душі поета.

І Маркіян Шашкевич щораз болочіше відчував, що “судилось нам послідними бути”, і що завданням його покоління є – робити щось, щоби український нарід не був посліднім між народами. Тому-то у Львові постає “Руська Трійця” – Шашкевич, Головацький, Вагилевич. Біля “Руської Трійці” гуртується ідейна молодь.

Хто вони, ті члени “Руської Трійці”?

Іван Вагилевич (1811–1866) – це син священика зі села Ясеня Горішного в Калуськім повіті. Він уже в ранній молодості досліджує народні пісні Калущини, студіює історію, археологію, і здобуває собі ім’я вченого навіть поза Галичиною; має зв’язки з ученими в Празі, Москві, Варшаві, переписується з Погодіним, і виявляє велику активність всесторонню, хоч і хаотичну. Вагилевич був деякий час парохом у Нестаничах у Каменеччині, потім покинув католицизм, став протестантом. Згодом він редагував у Львові “Руский дневник”²³, був директором музею, жиючи весь час у конфліктах з державною і церковною владою.

Яків Головацький (1814–1887)²⁴ – людина талановита, повна доброї волі, амбіції, та незрівноважена, осамотнена в своїх прямуваннях до ширшої діяльності. Тому Головацький, не знайшовши в Галичині ґрунту для праці, попадає під вплив Москви, видає в Москві збірники народних [українських] пісень, і взагалі хилиться до москвофільства. Як інші члени “Руської Трійці”, Головацький був сином священика, походив з Чепелів, пов[іт] Броди. Маючи нахил до науки, гарячу любов до народної творчості, Головацький змандрував пішки Галичину, і, здається, був першим галичанином, який пройшов вздовж і впоперек Закарпатську Україну, збираючи народні пісні. Жиючи й працюючи потім у Микитинцях у Коломийщині, Головацький віддалився від “Руської Трійці”, і вкінці став речником москвофільства.

Між членами “Руської Трійці” відразу на перше місце вибивався Маркіян Шашкевич, перший апостол відродження Галицької Землі.

Батько Шашкевича був священиком у Княжу [Княжому] в Золочівщині, але Маркіян уродився в Підлиссю, в домі свого діда. Середню освіту здобув у Бережанах, теологічні студії скінчив у Львові, де познайомився з Зубрицьким, і під його впливом зацікавився романтичною літературою, українськими творами з Наддніпрянщини, народними піснями, головню в збірниках Максимовича.

Ідейний і талановитий, повний запалу до праці й любови до народу, цей теолог-сухитник з лицем аскета і мрійника умів відразу з’єднувати собі серця молоді й любов приятелів.

Ще коли Шашкевич був слухачем теології, молодь бачила в особі Шашкевича свого духового вождя. Товариш Маркіяна, Козанович Михайло, писав: “О, безсмертний Маркіяне! Ти зажег огонь в моїй груди, котрий лише гробова персть загасити може!”. Микола Устиянович писав пізніше, що Шашкевич “зробив цілковиту переміну на Землі Галича, збудив Русь з глибокого сну”.

В році 1836 Шашкевич виступив у львівській церкві перший раз із проповіддю – в українській мові. Це вже був початок революції – тихої, безкровної, але

²³ Правильна назва газети – “Дневник руский”.

²⁴ Я. Головацький помер у 1888 році.

правдивої революції українського духа, – а видання “Русалки Дністрової” ту революцію завершило.

Сам же Шашкевич після видання “Русалки Дністрової”, маючи слабе з роду здоровля, щораз більше хорує, темніє на очі, і в році 1843 вмирає, проживши всього 33 роки²⁵.

Нема сумніву, що творчість Шашкевича – відгомін народних пісень, які він чув у селі Підлиссю, де:

*У садочку соловейчик
Щебетав пісеньки,
Розвивав ми пісеньками
Літа молоденькі.*

А щодо змісту – то часто крик розпуки самотної і хорої людини, якої доля була, як “відьма кощава”, як “гадь, що вселилася до серця і з’їдає мислі, як змія зіроньки”.

Та було в житті Маркіяна кілька літ, коли він молодечим поривом і запалом піднімався понад особисте горе, на висоту патосу і надхніння співця національного відродження, коли був надхненним творцем “Веснівки”, “Псалмів Русланових”, “Погоні”, “Болеслава Кривоустого під Галичем” і “Бандуриста” та [посланя] “Побратимові”.

“Болеслав Кривоустий під Галичем” вказує на те, що Шашкевича захоплювали історичні події й героїчні чини з нашої минувшини.

Це характеристичне для Шашкевича і його доби, що – хоч перший вірш Маркіяна “Голос галичан” – панегірик в честь цісаря Франца І, то другий вірш Шашкевича оспівує облогу Львова військом Хмельницького, а далі – “О Наливайку”, “Болеслав [Кривоустий] під Галичем” – вірш, повний національного, українського патріотизму, зроджений з туги за великим, героїчним чином українського народу.

Дехто думає в нас, що діло Шашкевича було випадком, а не свідомим чином. але це хибна думка. Шашкевич, безперечно, виконав свою ролю першого співця доби відродження зовсім свідомо. Лише людина, свідомо своїх завдань, могла писати:

*Дайте руки, юні друзи,
Серце к серцю най припаде...
Гонім з Русі мряки тьмаві...
Разом к світлу, друзи жваві!*

І лише поет, свідомий своєї ролі, міг співати:

*Побарися, облак тьмистий,
Ще годинку, ще постій:
Тобі прийде розповісти
Славний Руси з ляхом бій.*

І лише поет, сильний духом і волею, міг кинути слова:

“Вирвеш ми очі і душу ми вирвеш, а не возьмеш милости і віри не возьмеш, а не видреш любови і віри не видреш, бо руске ми серце [та й] і віра руска!”

А вірш Шашкевича “Побратимові” – помічаєм виразно, що Шашкевич, прочитавши українські твори Наддніпрянщини, завидував, що Галичина не має

²⁵ М. Шашкевич прожив тридцять один рік і сім місяців.

своїх “українських вірлят”, що йому було мило, “як то серце б’ється, коли з України руськая пісенька... коло серця в’ється”.

Від того захоплення українською літературою (головно “Енеїдою” Котляревського і “Марусею” Квітки) був тільки крок до того, щоби Шашкевичеві вирвалися з душі слова:

*Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила:
Чому ж мова їй немила?
Чом ся нев встидати маєм?
Чом чужую полюбаєм?*

Скінчилась боротьба – й вагання не лиш у душі Шашкевича, але і в душах мільйонів.

Український нарід повільно визволявся від впливів культури своїх східних і західних сусідів і станув на шлях творення своєї національної культури. “Русалка Дністрова” – перша ластівка, що віщувала весну відродження Галицької Країни.

Це вже минуло сто літ від появи тієї книжки. Сто літ в історії нації – це те, що один день в життю одиниці. І так, як свідомо й працююча людина щовечора на хвилину охоплює думкою все, що виконала минулого дня, а ранком виготовляє плян роботи на новий день, так нація українська, кінчаючи цього року століття відродження свого життя в Галичині, мусить у своїм історичнім поході оглянутись поза себе, подумати, що вже зроблено і що слід далі робити, які помилки закралась у працю і як їх оминати в новім столітті.

І коли оглянемося назад, то, незважаючи на те, що шлях, пройдений українським народом за те століття, був тернистий, [що] хоч того століття ми не завершили остаточною перемогою національного генія так, як завершили століття праці інші народи, які збудились до життя в добу Шашкевича, то, порівнявши те, чим було українство 1837 року, з тим, чим є сьогодні, ми гордо можемо сказати: “Горі ім’єм серця! Український нарід не змарнував століття. Зерно, кинене Шашкевичем, впало на добру землю, й видало плід сторицею!”

На високій Білій горі коло Підлисся здіймається височезний хрест, який, простягаючи свої рамена, мов благословить поля розлогі, тихі села і всю Галицьку Країну. Ця Біла гора стає місцем щорічного паломництва, національних урочистостей. Хрест Маркіяна на Білій горі все буде нагадувати нам часи, коли жив і творив Шашкевич, коли український нарід і його мова були в пониженні, забуті й погорд[жен]і. І всі грядущі покоління, згадуючи ті сумні часи, будуть поїти серця радістю, що, в порівнянні до того стану з доби Шашкевича, український нарід пішов гігантчними кроками вперед, і виростає до ролі справді великого й могутнього народу Сходу Європи.

За кожним культурним відродженням народу мусить, природно, прийти політичне відродження й визволення.

З дивного веління долі на Білій горі під час війни загинуло в бою кількох вояків-українців, і ці вояки спочили вічним сном під крилом Маркіянового хреста.

Наче б доля хотіла об’єднати два символи – символ відродження культури із символом боротьби за політичні права українського народу; наче б доля хотіла

звести ці символи, поставити біля себе, щоби ми могли бачити наглядні докази нашого росту, сили і походу до кращого. Бо нарід, який сто літ тому видав в українській мові першу книжку – “Русалку Дністрову” – й соромився своєї мови, а за сто літ розвинувся настільки, прозрів, що мав свою національну армію й має святі могили героїв, той нарід має повне право дивитися сміливо в будучину, має право вірити, що в дальшій розвитку, в другім столітті нашого відродження, здійснять несміливі мрії Маркіяна.

І всі, які в трудні хвилини падають у зневіру, всі, що вміють бачити лиш тіні нашого національного життя, хай в столітні роковини появи “Русалки Дністрової” згадають часи Маркіяна, зрозуміють, у яких обставинах доводилось працювати тому осамотненому першому співцеві Галичини, хай здобудуться на віру, запал, завзяття й силу духа Шашкевича, тоді всі перешкоди, які стоять на нашому шляху, будуть здаватися природними перешкодами, які ставить життя всьому, що хоче жити, – бо жити, це поборювати перешкоди, перемагати силою духа і волі спротив матерії.

В столітні роковини “Русалки Дністрової”, кланяючись тіням світлої постаті Маркіяна, ми щиро можемо сказати в своїй душі:

“Великий Маркіяне! Український нарід за минулих століть не зрадив Твоїх ідеалів, не змарнував століття, не забув Твоїх кличів!

З вірою в безсмертя й велику будучину українського народу вступаємо в друге століття творчої праці, боротьби і свідомо виконаного обов’язку супроти нації, яка від Твого заклик, Маркіяне, пробудилась, і яка стоїть на порозі волі й могутности!”

Коли над темними й глухими селами Галицької Землі прогомоніли перші пісні Маркіяна, українці в більшій частині – особливо ті з інтелігентних верств народу, [які] соромилися свого народу, своєї мови, – не знали навіть рідної мови, [то] сьогодні ми маємо багату українську літературу, рівну літературам європейських народів, маємо мистців, музиків, і найважливіше – маємо тисячі могил героїв, що впали за волю, маємо традицію державности й рідної армії, і маємо мільйони українців від Тиси по Кавказ, які не тільки не соромляться своєї мови й нації, але є політично освідомлені.

Хіба ж ми змарнували століття? Хіба маємо причину до песимізму і зневіри в нашу святую справу, безсмертний Маркіяне!?

Ол. Бабій